

ANTONI COMÍN I OLIVERES

Diputat al Parlament de Catalunya

1. *Defensa de la «regla de la majoria»*

Permeteu-me començar amb una ironia: avui faré un esforç per quedar-me en minoria en aquest debat, perquè preveig que el posicionament majoritari del sopar serà una crítica a la *regla de la majoria* i a la seva sacralització com a principi procedimental de la vida democràtica. Preveient que hi hauria una majoria en contra del *principi de majoria*, he pensat que el millor que podia fer –per tal de ser fidel a l’esperit que es desprèn del títol del debat– era una defensa del principi de la majoria, que serà l’única manera de quedar en minoria aquesta nit.

Vaig mirar les preguntes que hi ha al final del text de la targeta de convocatòria –un text preciós, per cert– perquè em servissin d’inspiració per a la intervenció d’avui. La primera pregunta diu: «Convindria, si fos possible, desvincular la majoria de la potestat?». La resposta immediata que em venia, d’entrada, era que no.

Avui intentaré parlar, per un cantó, com a diputat, però també com a acadèmic: com a polític i com a polítòleg. In-

tentaré parlar tant des d’una perspectiva pràctica com des d’una perspectiva teòrica, és a dir, a partir de la meva experiència política, d’una banda, i a partir dels meus estudis en ciències polítiques i en filosofia, de l’altra. D’acord tant amb la meva experiència política pràctica com amb els meus petits coneixements teòrics, he de concloure que la potestat és una realitat que forma part de la vida social: les relacions de poder són una «primera matèria» ineludible de la convivència. Així, si existeix la potestat, si és ineludible, aleshores crec que –responent a la pregunta– no convindria gens desvincular-la de la majoria.

Allò propi de la democràcia és, precisament, la regla de la majoria. La democràcia es defineix, entre altres característiques, per la regla de la majoria. Aquesta és una condició no suficient, però necessària perquè puguem parlar de democràcia. La regla de la majoria no fa la democràcia, però sense aquesta regla tampoc no hi ha democràcia. Perquè l’alternativa a aquesta regla seria la *regla de la minoria*. I, és clar, que decideixi la minoria sempre serà pitjor. Això, més aviat, és propi de les dictadures.

Diu el text: «Hauríem de construir processos deliberatius que ens permetessin consensos». Òbviament, hi estic d'acord. No podria ser d'altra manera. Però, pensant-ho bé, voldria fer una pregunta per complementar aquesta afirmació: En democràcia, ens agradaria un consens universal? Ens convé el consens complet i total? Aquest consens perfecte no seria el «pensament únic»? I el «pensament únic» encara és pitjor que la regla de la minoria.

Allò propi de la democràcia és, precisament, el pluralisme: la possibilitat que cadascú tingui la cosmovisió que vulgui, que cadascú entengui el món de la manera que vulgui, i que totes aquestes visions del món diferents puguin arribar a ser compatibles entre elles.

Si estem a favor que hi hagi pluralisme, que hi hagi *models de vida bona* –com diuen els pensadors de la filosofia política– diferents, i també estem en contra que mani la minoria, aleshores només ens queda la regla de la majoria, per a prendre decisions en una societat democràtica. Pluralisme i exclusió de la imposició d'uns pocs significa d'una manera inevitable que el procediment per a la presa de decisions es basi en la regla de la majoria. Per tant, benvinguda sigui aquesta regla.

2. El miracle paradoxal de la democràcia

La democràcia fa una cosa que és molt senzilla de dir, però que de fet és un miracle. I aconsegueix aquest miracle perquè la democràcia és, de fet, un artifici que hem anat construint fatigosament al llarg de molts segles. Aquest miracle consisteix a aconseguir que persones amb cosmovisions diferents, amb models de vida bons diferents, que configuren societats plurals, es regeixin totes elles per les mateixes normes. Perquè en democràcia la llei és única, i val per a tothom igual. La democràcia, entre moltes altres coses, és la compatibilitat miraculosa entre una ciutadania amb visions del món tan diferents que a vegades poden arribar a semblar incompatibles, això és, una ciutadania que pot intervenir en la conformació de la llei d'acord amb les seves respectives ideologies, i una llei que és comuna a tots els ciutadans i que tots ells tenen el deure de respectar. Quina paradoxa, oi? Aquest miracle paradoxal és possible –justament– gràcies a la regla de la majoria.

Certament, aquesta regla no és tant un valor com un procediment: una manera de prendre decisions. Però és un procediment pel qual hauríem de tenir una certa reverència, perquè és el procediment que fa possible el miracle paradoxal que defineix la democràcia com a sistema de convivència. Un sistema de convivència que per-

met fer compatibles l'ordre –la llei comuna– i la pluralitat.

De fet, quan dic que la democràcia fa compatibles les regles, les normes i les lleis comunes a tothom, i al mateix temps la pluralitat de models de vida, estic dient el mateix que deia al final de la seva intervenció Natàlia Pla, fent servir una metàfora preciosa: «la democràcia –deia– és un projecte sincrònic de projectes», la qual cosa vol dir que tots hem de respectar les mateixes regles del joc perquè cadascú pugui jugar un joc diferent. La regla de la majoria és una aliada objectiva d'aquesta possibilitat.

Posaré un exemple trivial per acabar d'explicar tot això, però que crec que serà il·lustratiu. Una de les granses de la democràcia, des del meu punt de vista, és que genera una cultura que fa que una persona, per exemple, com jo, d'esquerres, quan governa la dreta es vegi obligada a aguantar-se i acatar estoicament la legislació laboral, per posar un cas, sense sabotejar el Ministeri de Treball. M'explico: la democràcia fa que aquells que no estem d'acord amb les lleis vigents, que han estat aprovades sota la potestat d'una majoria que difereix considerablement de la nostra ideologia i la nostra visió del món, ens aguantem i acceptem la llei vigent. I l'acceptem perquè reconeixem la validesa del procediment mitjançant el qual ha estat aprovada aquesta llei amb la qual estem en desacord. I reconeixem la seva

legitimitat perquè sabem que aquest procediment reposa, en darrera instància, en la regla de la majoria.

En democràcia, als que estem en minoria no ens queda més possibilitat que fer dues coses: acatar unes lleis que no ens agraden; i intentar, com a minoria, que els nostres valors, les nostres propostes i els nostres projectes esdevinguin majoritaris. No hi ha més possibilitats. I això ho hem de veure no com un defecte de la democràcia sinó com una virtut. Una gran virtut d'aquest sistema. La construcció del joc democràtic consisteix precisament a respectar el deure d'aguantar-te quan ets minoria i, simultàniament, exercir el dret d'intentar ser majoria. I la manera d'intentar això, en democràcia, només pot ser la persuasió, la capacitat de convèncer, per mitjà de la deliberació i el diàleg. No es pot aconseguir la majoria per mètodes que no passin pel diàleg i la persuasió, no es pot construir la majoria per la via de la imposició.

Com veiem, la democràcia és el sistema de les limitacions: quan la llei no m'agrada, l'he d'acatar igualment. No puc infringir-la d'una manera impune. I per a canviar-la, només puc acudir a determinats instruments: el diàleg i no la imposició.

Totes aquestes limitacions, les acceptem en nom de la regla de la majoria. Per tant, crec que d'entrada, el que hem de fer és reconèixer la grandesa

d'aquesta regla. Després, si de cas, ja ens fixarem en les seves limitacions. Aquests són, com deia al principi, els meus arguments per a defensar la regla de la majoria, per a intentar quedar-me en franca minoria i, per tant, fer honor al títol del debat.

3. Però..., és possible estar en minoria?

Un segon argument, que segurament és més important, per a relativitzar el problema de la majoria i les minories en democràcia seria aquest: de fet, és pràcticament impossible que algú sigui minoria i només minoria, mai no som només minoria. Què vull dir? Em refereixo a un fet que pot semblar trivial, però que no ho és gens: cadascun de nosaltres no som una *única identitat*, sinó que som, més aviat, un *sistema de múltiples identitats*. Cadascun de nosaltres tenim una identitat específica, única i intransferible, que per definició és una identitat complexa.

Cadascun de nosaltres som una suma o una combinació d'identitats generals, que totes elles combinades conformen una identitat personal única i irrepètible. Cadascun de nosaltres podem pertànyer al grup dels homes o de les dones, dels alts o dels baixos, dels països pobres o dels rics, de les classes altes, mitjanes o baixes, podem pertànyer al grup dels homosexuals o dels heterossexuals, podem ser de dretes, de centre o d'esquerrres,

podem ser blancs, negres o d'un altre color, i així successivament. Així, la nostra identitat social es conforma com una combinació d'identitats generals que, en cadascun de nosaltres, constitueixen una identitat personal, no general. De fet, més que un sistema d'identitats, podríem dir que som un sistema de diferències, en el sentit que *cadascuna* de les nostres identitats ens serveixen per a diferenciar-nos *parcialment* dels altres fins al punt que *la suma de totes* les identitats ens permet diferenciar-nos *totalment* i projectar socialment la nostra identitat com a única i irrepètible.

En cadascuna d'aquestes identitats parcials, generals, formem part d'un grup o d'un altre. Per tant, la convivència social s'estructura al voltant de molts eixos d'identificació col·lectiva, en cadascun dels quals es determinen diferents majories i minories. Estem acostumats a simplificar la vida social i reduir a uns pocs els eixos d'identificació col·lectiva que es deriven de cadascuna de les identitats parcials i, en conseqüència, a reduir a uns pocs els diferents grups que es deriven de cada eix. Però, si volguéssim ser fidels a la complexitat real de les nostres identitats, per a ajustar-nos-hi, hauríem de pensar simultàniament en desenes i desenes d'eixos.

On vull anar a parar? Dic que hi ha molts eixos d'identitat, que la nostra identitat social i pública es construeix

i determina a partir de molts eixos. I que cadascun d'aquests eixos determina grups contraposats, que normalment seran quantitativament diferents, és a dir, determinaran unes majories i unes minories. Doncs bé, el més probable és que tots i cadascun de nosaltres siguem majoria en algun o molts d'aquests eixos i minoria en alguns o molts dels altres. Això és el què ens passa a quasi tots nosaltres.

És cert que també es pot donar el cas de la persona que pertanyi sempre al grup minoritari en tots i cadascun dels seus eixos d'identificació. O, més aviat, que pertanyi al grup dèbil en cadascun dels eixos. O que pertanyi al grup minoritari amb relació a aquells eixos més rellevants; perquè també hem de tenir en compte que no tots els eixos tenen la mateixa rellevància. Hi ha eixos més determinants de la nostra identitat social que altres –com per exemple, l'eix de gènere, o l'eix de classe, o l'eix països del Nord / països del Sud–. Doncs bé, en aquests casos la democràcia ha de tenir una especial atenció i ha de prioritzar sobretot la garantia dels drets d'aquestes persones.

Però, en tot cas, la idea que volia posar sobre la taula és que el més normal –el que ens passa, per exemple, a tots els que estem avui en aquest sopar debat, sense anar més lluny– és que siguem majoria i minoria simultàniament, segons quin sigui l'eix en el qual ens fixem.

És interessant un punt del text que diu que: «Sovint les majories –fins i tot les relatives– actuen com a *dictadures* dissimulades...». Tanmateix, el problema és que si efectivament som un sistema d'identitats –o, com hem dit, un sistema de diferències– normalment només constatem el *risc de dictadura* que hi ha, com diu el text, en tota majoria en aquells eixos amb relació als quals som minoria. Constatem com és de *dictatorial* la majoria quan som minoria enfront d'aquesta majoria. Però, en canvi, tendim a no adonar-nos del caràcter dictatorial de les majories en aquells eixos amb relació als quals som majoria. En aquells eixos en què no som minoria no percebem el risc dictatorial de la majoria, perquè en formem part. I això sí que no s'hi val. Perquè no oblidem –repeteixo– que formem part de la minoria, però també formem part de la majoria. Dependrà de l'eix d'identificació que prenguem en consideració.

Doncs bé, si ens queixem del caràcter dictatorial de les majories quan som minoria, també ens hem de queixar d'aquest caràcter dictatorial quan som majoria. Si no, no s'hi val. I com que formem part simultàniament de la majoria i de la minoria, el repte és justament aquest: estar disposats a *desarmar les majories de la seva potestat* en tots els casos, no tan sols en aquells en què tenim les de guanyar –és a dir, quan som minoria i, per tant, desarmar la majoria ens resultarà favorable.

Potser l'esforç que hem de fer no és tant adonar-nos de quines són les situacions o els eixos amb relació als quals som minoria, sinó les situacions o els eixos amb relació als quals som majoria. I adonar-nos de com s'està de meravellosament bé quan s'és majoria. I és a partir d'aquí que hem de fer la *crítica de la majoria*. En resum: no es tracta de fer la crítica de la majoria amb relació a la nostra experiència de ser minoria, sinó fer la crítica de la majoria com a principi organitzador de la convivència a partir, precisament, de l'experiència de ser majoria.

4. *Quan el problema no és la regla de la majoria, sinó la dictadura d'una minoria*

Com a nota a peu de pàgina, no vull deixar de fer una altra reflexió. A vegades el problema no és ni tan sols estar en majoria i no ser-ne conscient, i no adonar-se'n. El problema no és queixar-se de la majoria només quan som minoria i no fer-ho quan estem en majoria. A vegades el problema és formar part de la minoria i que aquest fet representi una situació de privilegi: sovint el privilegi és, justament, ser minoria. Què vull dir? Molt senzill: al món som sis mil milions de persones, que podríem dividir en quatre grups: mil milions de pobres extrems –que tenen menys d'un dòlar el dia–, mil cinc-cents milions de pobres –que vol dir que

cobren entre 365 i 730 dòlars l'any–, uns dos mil cinc-cents milions de persones que formarien el que podríem anomenar la «classe mitjana» mundial i, finalment, mil milions –és a dir, no arriba al 20% de la humanitat– de persones riques. Aquest 20% escàs viu als països rics, són els superprivilegiats del món d'avui i és evident que és una minoria absoluta, com es diu ara. I és d'aquesta minoria absoluta de superprivilegiats que formem part nosaltres. Tots nosaltres, els que estem en aquest sopar, sense excepció.

Si quan diem *la nostra societat* no pensem en el nostre país particular –Catalunya, Espanya o Europa– i pensem en la societat mundial en la seva globalitat, aleshores el problema canvia radicalment. Partint d'aquesta perspectiva, el tema de les minories i la majoria s'hauria de replantejar de dalt a baix, i fer-ho més o menys en aquests termes: ser minoria pot significar, a vegades, pertànyer al grup dels privilegiats, és a dir, formar part del grup del qual tothom voldria formar part. Es diu que a la gent li agradaria ser part de la majoria, però això no és cert: a tots els que no formen part d'aquesta minoria que som els ciutadans dels països rics, els agradaria formar part d'aquests països, és a dir, els agradaria formar part de la minoria. La majoria de pobres del món s'estimaria més formar part de la minoria de rics que de la majoria de pobres.

Per tant, el problema, si pensem en la societat mundial en el seu conjunt, deixa de ser la dictadura de la majoria i passa a ser precisament el contrari: la dictadura de la minoria. Quan reflexionem sobre els problemes de la convivència democràtica, de les majories i les minories, no hauríem mai d'oblidar-nos de fer-ho també en termes de convivència democràtica global, de la societat mundial en el seu conjunt. En l'enfocament dels problemes de la teoria política democràtica i de la filosofia política que reflexiona sobre la democràcia, cada vegada més hauríem d'incorporar aquesta perspectiva sobre la societat mundial i començar a pensar en la democràcia global o, si es vol, pensar en una societat mundial en la qual es vagin construint mecanismes de governabilitat democràtica.

5. *La democràcia com a garantia de les minories*

Tanco el parèntesi. Abans hem quedat que ens fèiem nostra la frase de Natàlia Pla: «Tots hem de respectar les mateixes regles del joc perquè cadascú pugui jugar el joc que vulgui». Això implica una cosa molt important: vol dir que en democràcia la regla de la majoria només té valor en la mesura que hi hagi dispositius que garanteixin el dret de tothom i cadascú a viure de la manera que vulgui. És molt important que distingim el nivell de la norma comuna, que és la norma que cons-

truïm a través de la regla de la majoria, i el nivell del pluralisme, és a dir, la garantia del dret al propi *model de vida bona*.

En la democràcia –almenys tal com està escrita en els textos jurídics, potser no tant en la pràctica– això ja ho tenim. La democràcia ja funciona així, separant adequadament aquests dos nivells. En qualsevol democràcia hi ha una sèrie de dispositius constitucionals que garanteixen el dret de les minories a viure la vida de la manera que vulguin. La qual cosa no vol dir que tinguin dret a saltar-se la norma comuna. Són nivells diferents, com intento explicar.

Quins són aquests dispositius? Els drets fonamentals, que són un dels pilars bàsics de qualsevol Constitució democràtica, i que es caracteritzen precisament pel fet que estan per sobre de la regla de la majoria. Un dret fonamental es distingeix precisament pel fet que totes les normes l'han de respectar. No hi ha norma, per molt majoritària que sigui, per molt suport social que conciti, que pugui vulnerar els drets fonamentals.

En el text de convocatòria es diu: «En democràcia és fonamental reconèixer el valor incommensurable que té cada vida i, per tant, el drama que significa per a moltes persones el fet de no poder viure tal com en consciència pensen». Doncs bé: la democràcia és precisament la garantia que tothom

pugui viure com en consciència pensa. La democràcia garanteix els drets fonamentals, i això és el que la defineix com a tal. Sense aquesta garantia, no hi ha sistema democràtic. Una altra cosa és que la cultura que informa la nostra convivència, avui, no s'acabi de correspondre del tot amb aquests principis ideals de la democràcia que estan escrits en les Constitucions.

El text també diu: «Si no vinculéssim experiencialment ser majoritari i tenir prou poder per a ser en tots els àmbits tal com es vol, potser l'anhel de «ser molts» pesaria menys». Doncs bé: m'atreveixo a dir que la democràcia és precisament la possibilitat de ser en cadascun dels àmbits tal com es vol, independentment que se sigui majoria o minoria.

L'invent, com he dit abans, ja el tenim: és la garantia constitucional, que fa que els drets fonamentals estiguin per sobre de la llei. No hi ha cap Parlament democràtic, ni cap govern d'un país democràtic que pugui vulnerar, en nom de la majoria, allò que es considera que té un valor independent de la regla de la majoria. I la idea de dret fonamental és justament aquesta: que hi ha tota una sèrie de drets que són la plasmació jurídica de la nostra dignitat com a éssers humans que estan per sobre de la majoria i, per tant, en aquest sentit, estan per sobre de la democràcia mateixa.

6. *Malgrat tot, la necessitat d'una cultura política deliberativa*

Faré una síntesi del que he dit fins ara per a preparar la meva conclusió:

- he defensat la regla de la majoria com el mal menor, la menys dolenta de les possibilitats per a adoptar normes comunes i que és consubstancial a la democràcia
- he intentat mostrar que tots formem part, en un sentit o altre, de *la majoria*
- he volgut parar atenció sobre el fet que nosaltres avui som privilegiats, justament, per formar part de la minoria absoluta dels països rics, menys d'un vint per cent de la humanitat, i que el que cal és anar estenent la democràcia a escala global
- i he recordat que en democràcia la nostra manera –minoritària o no– de viure i d'entendre el món està garantida pels drets fonamentals.

La democràcia, per tant, seria, almenys en teoria, un invent bastant interessant. La suma de *regla de la majoria* i *drets fonamentals* faria de la democràcia un sistema de convivència bastant òptim. Tanmateix, aquest balanç podria dur-nos a la conclusió que en les nostres democràcies no hi ha res a criticar, no hi ha res a millorar. I res més lluny de la meva intenció. Crec

que el debat que heu proposat avui és molt oportú perquè les nostres democràcies tenen molt camí a recórrer.

Quin camí? Doncs probablement el camí de la *cultura democràtica*. El problema de les democràcies, al meu entendre, no està tant en els *mecanismes* que les estructurin sinó en la *cultura* a partir de la qual utilitzem aquests mecanismes. Segons quina sigui aquesta cultura, uns mateixos mecanismes ens donaran un resultat o un altre, un rendiment o un altre. I crec que el tema i les preguntes que orienten el sopar d'avui precisament volen incidir en aquest nivell: el de la cultura democràtica. I per això crec que es tracta d'un debat del tot oportú i necessari. Per què és necessari que ens preguntem: quina cultura democràtica tenim? Entenc que el sopar debat d'avui parteix, d'alguna manera, d'aquesta pregunta.

Us deia al principi de la meva reflexió que, inevitablement, parlaria a partir de la meva experiència com a *polític* en actiu, i a partir dels meus coneixements com a *polítòleg*. Del Parlament estant, m'adono que hi perdríem molt tots plegats si en el nostre sistema polític féssim servir la regla de la majoria no solament com una garantia democràtica per a prendre decisions de les quals es deriven normes comunes, sinó com un principi per a exercir el poder de la manera més eficaç possible.

M'intentaré explicar. En democràcia es poden prendre decisions per dues vies: o dedicant molt de temps al diàleg, per a buscar acords; o anant pel dret i fent servir la majoria –la legítima majoria– per a prendre les decisions de la manera més ràpida possible. Quan la regla de la majoria es converteix en la drecera per a guanyar temps, per a estalviar-se l'esforç del diàleg amb la minoria, malament rai. Quan això passa, hi perdem tots: els que formen la majoria, els que formen la minoria i, al capdavant, la societat en general.

La qüestió, doncs –al meu parer–, no és tant de procediments com de cultura. El nostre objectiu hauria de ser veure com exercir la deliberació, que vol dir estar disposat a escoltar els arguments del contrari i interessar-s'hi, fins i tot si està en minoria. Crec que la democràcia, per tant, hauria de ser no la suma de la *regla de la majoria* i dels *mecanismes constitucionals de garantia dels drets fonamentals*, és a dir, la garantia dels de tots –també de qui està en minoria– a viure la seva vida com vulgui. La democràcia hauria de ser la suma d'aquestes dues coses i de la cultura deliberativa. Tots tres pilars em semblen necessaris –i cap d'ells, per si sol, no és suficient– perquè puguem parlar pròpiament de democràcia.

La deliberació és, justament, el procés que permet que les minories puguin aportar aquella part de la norma

que només elles poden aportar. Gràcies a la deliberació, les minories, en la proporció que els correspongui, tenen l'oportunitat de tenyir amb el seu color el procés polític, el procés de presa de decisions i la norma final que se'n deriva.

La pregunta clau d'aquesta nit, per tant, seria: com construir una cultura de la deliberació? Una cultura en què les minories tinguin un espai, no per a subvertir la regla de la majoria, sinó per a aportar el seu color a la paleta des de la qual pintem la nostra convivència i de la qual sorgeixen les normes que es fan en les institucions polítiques.

Plató ens va ensenyar que la veritat era independent del fet que els homes la volguéssim reconèixer, és a dir, la veritat no depèn de la regla de la majoria. Plató, d'alguna manera, el que intentava és que prenguéssim consciència que la regla de la majoria és la porta del relativisme. Que la veritat existeix més enllà de la voluntat humana i que l'home, per mitjà de la seva raó, el que fa és reconèixer-la, no crear-la a la seva conveniència. La veritat es *reconeix*, es *descobreix*; no es *decideix*.

En la tradició moderna, Kant també va intentar explicar una cosa similar: va fer-nos veure que allò que defineix els comportaments ètics –el que d'una manera col·loquial podríem anomenar el bé– té una forma objectiva. Quan

Kant parla de l'imperatiu categòric, i ens diu que la forma d'aquest imperatiu és, per exemple, la universalitat de les màximes que regeixen la nostra acció, ens està dient que la raó ètica té unes formes que no depenen de la nostra voluntat. Unes formes que nosaltres no podem inventar ni decidir. Que el bé, el comportament moral, és el que és, tant si ens agrada com si no.

Per tant, si ens hi fixem, en la tradició filosòfica occidental hi ha un atac frontal contra el relativisme. Començant per Plató i seguint per Kant. I això, justament, ens hauria de portar a qüestionar els fonaments filosòfics de la regla de la majoria. Perquè, d'alguna manera, aquesta regla té intrínsecament una deriva relativista. Amb la qual cosa ara sembla que qüestionem, de la mà dels grans mestres del pensament occidental, les tesis que defensava al principi de la meua intervenció. Com quedem? La regla de la majoria és una condició necessària de la democràcia i és el menys dolent dels mecanismes possibles per a prendre decisions? O, al contrari, és la porta oberta al relativisme, amb tot el què això sembla que hagi de tenir de negatiu?

El *relativisme* és, probablement, un company de viatge inevitable del *pluralisme*. Si les nostres democràcies tenen el pluralisme com un dels seus valors més preuats, un cert grau de relativisme sempre serà inevitable. Al

mateix temps, l'existència de normes comunes a tots intenta, justament, temperar aquest relativisme. I la regla de la majoria és la manera de construir aquestes normes comunes. Tot i així, la regla de la majoria –seguint amb Plató– no és cap garantia de superació del relativisme. Ens permet disposar d'una norma única, però això no vol dir que aquesta norma s'adeqüi objectivament al bé.

Tanmateix, en democràcia no tenim cap altra manera de construir normes. No és acceptable, en democràcia, que ningú s'erigeixi en intèrpret suprem o autoritzat de la veritat i del bé, en la seva suposada objectivitat. Ni tan sols el rei filòsof del qual ens parla Plató. Aleshores, ¿hem d'acceptar gustosament el relativisme que, en el camp dels valors, sembla que hagi d'acompanyar inevitablement tota societat democràtica? ¿Ens oblidem de la crida a l'objectivitat del bé i de la veritat que ens fan els grans mestres de la nostra tradició filosòfica? No es tracta ni d'una cosa ni de l'altra.

L'únic que vull, per acabar, és posar sobre la taula un contrapunt a les nostres tesis inicials. Crec que intel·lectualment és molt sa posar sobre la taula la debilitat i les limitacions de les posicions que un defensa. Sobre tot, perquè totes les posicions tenen debilitats i limitacions, inevitablement. I més encara en assumptes com aquests, relatius a la filosofia política i que toquen el tema dels valors. De-

fensem la regla de la majoria, d'acord. Però al mateix temps, assenyalem dues *fugues*, dues condicions, que serveixen per a prevenir-nos respecte a la nostra pròpia tesi. I que ens permetran anar més enllà de les meres asseveracions més o menys contundents.

La primera: hem de ser conscients que en la nostra tradició filosòfica hi ha hagut sempre un esforç per trobar el camí cap a l'*objectivitat*, sigui de la veritat, del bé o de les normes que han de regir la nostra convivència. Per tant, les majories que legitimen les normes i les decisions en els nostres sistemes democràtics no haurien de ser mai majories arbitràries. Al contrari, haurien de ser majories esforçades a reconèixer aquesta *objectivitat* dels valors o dels principis polítics. Aquest seria un primer límit, o una primera condició, que nosaltres mateixos posaríem a la regla de la majoria.

La segona: la regla de la majoria perd una bona part del seu sentit si s'acaba convertint en la coartada per a immunitzar-se de la cultura de la deliberació. Perquè és aquesta cultura, i no una altra, allò que ens permetrà transitar per una convivència realment democràtica.

Aquestes són les reflexions, certament improvisades, que volia compartir amb vosaltres aquesta nit.